रवि शाक्य, इखाछेँ, यल

नेपालमण्डल

अनुसन्धानमूलक सामयिकी

पिथँ ४ नेसं ११३३ तछला

सम्पादक

काशीनाथ तमोट

सहायक

जीवनकुमार महर्जन

राजितबहादुर श्रेष्ठ

थुगु ल्याखय् ....

धलः	पौ
१. धुम्बराह खुगूगु सःदँय् भौमगुप्तं स्वंगु खनेदु	३
२. पायि्छ रुप थौंकन्हय् खः	५
३. स्तरीय भाय् व निदानात्मक भाषाविज्ञान	७
४. ओमकारेश्वरया लेखनप्रणाली	१४
५. यक्ष मल्लया पालय्या छुं घटना	१६
६. नेपाल-जर्मन हस्तलिखित ग्रन्थ संरक्षण परियोजना प्रारम्भिक सूची	१७
७. राजगुरुजु वंशावली	२४
८. च्वसापासाया नीस्वना	२६
९. पाहाँचःन्हय्	२८

ल.पु.जि.प्र.का.द.नं २३७/०६३/६४

पिकाकः
नेपालमण्डल अनुसन्धान गुथि
यलध्वखा,
यल उपमहानगरपालिका - १०

नेपालमण्डल अनुसन्धान गुथि
कार्यसमिति

अध्यक्ष - काशीनाथ तमोट
उपाध्यक्ष - ज्वाला स्थापित
सचिव - वज्रमुनि वज्राचार्य
कोषाध्यक्ष - ईश्वरीमैंया श्रेष्ठ
दुजः - राजनलाल जोशी
- शाक्य सुरेन
- सृजना प्रधान
- दिलिप जोशी
- जीवन कु महर्जन

व्यवस्थापक
ईश्वरीमैंया श्रेष्ठ

पिथना :- ५०० गू

थाकू :- राजमति प्रेस
फोन : ५५३४५२७

टाइप सेटिङ्ग
जीवनकुमार महर्जन

मू ३०/-

सम्पादकीय

'नेपालमण्डल' न्ह्याकेमाःगु छाय् ?

नेपालमण्डल अनुसन्धान गुथिया म्हुतुपौ "नेपालमण्डल" (अनुसन्धानात्मक सामयिकी) नेसं. ११२७ पोहेलां न्हापांगु ल्याः पिदंगु खः । वहे दँ तछलां निगूगु ल्याः मेगु दँ कछलां स्वंगूगु ल्याः पिदना दिनाच्वंगु खः । थुगु इलय् जम्मा भिंछगू च्वसु पिदन ।

आः प्यदँत्या लिपा थ्व नेपालमण्डल माला ईपौ (अनुसन्धानात्मक सामयिकी) न्ह्याकावं वनेमाःगु वाः चायकुगु दु । नेपालभाषाया थीथी पत्रपत्रिका मदुगु मखु तर माला ज्यायात मू ज्या नालाः पिकयाच्वंगु पौ मदु । नेपालभाषाया लँपुं (माध्यमं) नेपालमण्डलया मालेकुले ज्या याय् मखनाः मालामिपिंसं नेपाली व अंग्रेजी भासं च्वयाः थःगु बौद्धिक सन्देश बी मालाच्वंगु दु । नेपालभाषाय् अल्याख प्राथमिक स्रोत छ्याल ब्याल जुयाच्वंगु दु । उकियात मेमेपिंसं लानाः मेमेगु भाषाय् पिकयाः न्हाप लानाच्वंगु दु । थुपिं न्हापांगु ज्वलं नेपालभाषाय् हे न्हापां पिकाय्त नं थुगु पत्रिका न्ह्याकावं यंके माःगु खः । हाकनं न्हापा न्हापा पिकयातःगु गुलिखे ज्वलं पाय्छि ब्वनामतःगु, पाय्छि अर्थ छ्यानामतःगु नं दु । उकियात क्वथिक मालेज्या याइपिंसं लिसा ब्वँज्या याय्माःगु नं दु । नेपालमण्डलया ब्वँज्याय् प्यखेरं मगाः मचाः जुयाच्वंगु म्होतियात छुं भचासां जाय्केत थुगु "नेपालमण्डल" पिकयावं यनेमाःगु दु ।

धुम्बराह खुगूगु स:दँय् भौमगुप्तं स्वंगु खनेदु

✍ काशीनाथ तमोट

गोपालादि राजबंशावली जुजु भीमदेव धुंका: सूर्यवंश त्व:ता हाकनं गोपालवंशया जुजु जूगु खँ न्ह्यथना: जीव गुप्त, विष्णु गुप्त व भूमि गुप्त स्वम्ह जुजु जूगु व अनंलि सूर्यवंशी (लिच्छवि) जुजु शिवदेव जूगु खँ (पत्र २१लि४-२२लि१) न्ह्यथनात:गु दु । उत्कीर्ण लेखकथं जीव गुप्त धा:म्ह जिष्णु गुप्त (ई. ६२४-३३) ख: । विष्णु गुप्त (ई. ६३३-४१) उत्कीर्ण लेखय् नं वहे ख:, तर भूमि गुप्त जुजु जूगु खनेमदु ।

भूमि गुप्त बारे धयात:गु दु - राजा श्री भूमि गुप्त वर्ष ४५ तेन नेपाले गोली नाम अक्षर प्रवर्तते । धरणीवराह विष्णु प्रतिष्ठितम् (पत्र २२ न्ह्य) भूमि गुप्तं प्रवर्तन या:गु धा:गु गाली अक्षर (लिपि) बारे मेबले खँ ल्हाये । थन धरणीवराह विष्णु मूर्ति प्रतिष्ठा या:गु खँ जक न्ह्यथने ।

नुवाकोट केवलपुरया ध्रुवदेव-जिष्णु गुप्त (ई. ६२४-५)या अभिलेखय् पूर्वराजा(न्ह्यव जुजु)पिनि भ्वलय् 'भूमगुप्त' यात 'अस्मत् पितामह' (जिमि बाज्या) धयात:गु दु । (वज्राचार्य, १९७३:४१४) ग्वल, गचाननिया ई. ५६५य् शङ्करनारायण मूर्तिया पादपीठ अभिलेखय् वार्त्त (जागिरदार) स्वामीं भौमगुप्तयात च्वछायातल - "परमदैवत श्रीभौमगुप्त पादानुध्यात" (परमदैवत श्री भौमगुप्तया तुतिया अनुग्रह ला:म्ह) । परमदैवत (त:धंम्ह द्यो) जुजुया प्रशस्ति ख: । थथे छय् जिष्णु गुप्तं 'पूर्वराज' व जागिरदार स्वामीं 'परमदैवत' धा:सां भौम गुप्त औपचारिक रुपं "सर्वदण्डनायक महाप्रतीहार" (मू न्यायिक नाय:, वरिष्ठ राजसेवक) जक ख: ।

भौम गुप्तयात दक्वसिबय् न्हापां पशुपति देग:या दक्षिणय् दुगु आभिरी गोमिनीं थ: भा:तया नामं ई. ५४०स अनुपरमेश्वर शिवलिङ्ग स्वंगु पादपीठ अभिलेखय् 'अपत्य' (सन्तान) धयात:गु दु । उकथं व परम (गुप्त)या छय् अनुपरम (गुप्त) व गोमिनीया काय् जुयाच्वन । भौम गुप्त जुजु गणदेव (ई. ५५७ - ६५), गङ्गादेव, (ई. ५९० - ९३) या पालय् नं सर्वदण्डनायक महाप्रतीहार जूगु खनेदु । शिवदेव नाप अंशुवर्मा वसेंलि भौम गुप्त तनावन ।

मानदेव संवत् ई. ५७६स सु जुजुया पालय् शुरु जूगु ख: , व नेपालया इतिहासय् स्पष्ट मजूनि, तर छु खँ स्पष्ट दु धा:सा अबले भौम गुप्त सर्वदण्डनायक महाप्रतीहार जुयाच्वंगु ख: । व नेपा:या इतिहासय् दक्वसिबय् अप्पो ई. ५५७ निसें

५९० तक ३३ वर्ष उगु पदय् ज्या यानाच्वंगु खः । मानेश्वर (मानदेव)या नामय् मानदेव संवत् न्ह्याकेत जुजु भौम गुप्तं हे 'विज्ञापित' (इनाप) याःगु सीदु । अबले हे गोली लिपि (कुटिला/उत्तरलिच्छवि) न्ह्यात व 'मान-भोगिनी' (मानेश्वरी)या नामय् संभवतः अबले मानाङ्क मुद्रा नं पिदंगु सीदु ।

जुजु गणदेव, गङ्गादेव व शिवदेवं मानगृह लायकुलिं शासन न्ह्याकाच्वंगु खः । थ्व लायकू नन्दलय् (नरः = हाँडीगाउँ) हे जुइमाः व भौम गुप्तया परिवार नं थन हे च्वनाच्वंगु जुइमाः । स्वंगू सान्हदँ (दशक) स्वयां अप्पो उच्च पदय् च्वनाच्वंम्ह भौम गुप्तं थःगु वैष्णव विश्वासकथं धरणीवराह स्वनेगु स्वाभाविक खः । उकिं वं विशालनगर चण्डोलय् थ्व स्वन । धरणी (पृथ्वी) ब्वहलय् कुबिनाच्वंम्ह विष्णुया अवतार व वराहा मूर्तियात थौंकन्हय् धुम्बराह (खँल्हाबल्हाय् धुम्बाराही) धाइ । धरणी धुंकाः मेगु खँग्वः ओष्ठय वर्ण व मेगु च्वाकं वराहया न्वसः पिकायगु भ्वलय् धरणीया 'ध' ओष्ठीभवन जुयाः धु जूवन, अले धु व वया दथुइ लानाः 'ण' म् जूवन, अले धुम्बराह नां छू वन ।

भौम गुप्तं धरणीवराह (धुम्बराह) व उच्च पदय् ज्या यानाच्वंगु इलय् ई. ५५७-५९० खुगूगु शदी नीस्वंगु यच्चुक सीदु ।

डा. कमलप्रकाश मल्लं गोपाल दि राजवंशावली अंग्रेजी हिउ बखतय् धरणीवराहया कोष्ठय् 'धुम्बाराह' च्वयाः धरणीवराह हे धुम्बराह जुइफुगु पाय्छि अनुमान यानादीगु दु । (वज्राचार्य-मल्ल, १९८५:१८५) लैनसिंह बांगदेल (१९९५:१०७) ४९ × ३२ इन्च (१२५ × ८२ सेमि)या थ्व मूर्तियात च्यागूगु शदीया धकाः अनुमान यानादिल । जगदीशचन्द्र रेग्मीं (१९९६:७४) वंशावली न्ह्यथनातःगु नं चण्डोलया धुम्बराह भौम गुप्तं स्वंगु जुइफुगु खँ न्ह्यथनादीगु दु । प्रतापादित्य पालं (१९७४:६८-६९) थुगु मूर्तियात न्ह्यव न्हय्गूगु शदी (किपाः ल्याः ९३)स भौम गुप्तया छय् विष्णु गुप्तं (ई. ६३३-४१) दयके ब्यूगु भाःपियादीगु दु ।

लिधँसा

रेग्मी, जगदीशचन्द्र, १९९६-*लिच्छवि-इतिहास* । काठमाडौं : नेपाल र एशियाली अनुसन्धान केन्द्र, विसं २०५३ आषाढ ।

वज्राचार्य, धनवज्र, १९९३/१९९६-*लिच्छविकालका अभिलेख* । काठमाडौं : नेपाल र एशियाली अनुसन्धान केन्द्र, विसं २०३० आषाढ /२०५३ आषाढ ।

Bangdel, Lain S., 1995–*Inventory of stone sculptures of the Kathmandu Valley*. Kathmandu : Royal Nepal Academy.

Pal, Pratapditya, 1974–*The Arts of Nepal. Part I: Sculptur*. Laiden : E.J. Brill.

Vajracarya, Dhanavajra and Kamal P. Malla, 1985-*The Gopalarajavamsavali*. Wiesbaden : Franz Steiner Verlag.

पाय्छि रुप ' थौंकन्हय् ' खः ।

✍ काशीनाथ तमोट

नेपालभाषाया थौँकन्हय् खँग्वः आपालं छ्यलेमाः तर आपालं च्वमितय्सं थुकियात थौंकन्हे कथं च्वइ । नेपालभाषाय ए व अय्-या सः उथें उथें च्वं, तर थ्व निगू सः पाः । अप्पो छ्यलीगु छुं ए–कारान्त व अय् कारान्त खँग्वः थथे खः ।

एकारन्त	अय्कारन्त
(न)ये, (च्व)ने, (हा)ले आदि क्रियार्थक रुप	कन्हय् (कन्हे मखु, न्ह्यव रुप कन्हस)
बारे (बारय मखु, सं विषय)	धिमय् (धिमे मखु न्ह्यव धिमस/धेमस)
बले (बलय् मखु, सं वेला)	चान्हय् (चान्हे मखु, न्ह्यव चान्हस)
दुने/पिने आदि ने लितँसा	सिबय् (सिबे मखु, न्ह्यव सिबाय्)

छगू इलय् नेपालभाषा अधिकरण कारक (सप्तमी विभक्ति) प्रत्यय य्–यात संस्कृतया सप्तमी छबचं प्रत्यय ए भाःपाः पसले, ससले, गामे, ग्वाचे, वसते आदि च्वय्गु पाय्छि ताय्कुगु खः । लिपा भाषावैज्ञानिक चेतना अप्पोया वसेंलि उगु खँग्वलय् सप्तमी प्रत्यय् चिं सीदयक च्वय्माः धैगु होश दत । आः इपिं खँग्वः पसलय्, ससलय्, गामय्, ग्वाचय्, वसतय्, च्वय्माः धैगु ध्वाथुल ।

आः ब्वँमि, च्वमिपिसं "थौंकन्हे" च्वय्गु पाय्छि मखु, "थौंकन्हय्" छ्यलेगु जक पाय्छि खः धका ध्वाथुइकेमाःगु दु ।

अजूचायापुगु खँ दु - नेपालभाषा पुलांगु (न्ह्यव) रुपय् च्वय्माः धैगु सिद्धान्तया लिउ जुइपिं छगू नेपालभाषा पत्रिकाया जःपिसं हे थःगु पत्रिकाया नां न्हापानिसें आःतक "थौंकन्हे" छ्यलावं च्वनतिनि ।

नेपालभाषाय् धुकू दुतिना (Dictionary entry) खँग्व:या निगू रुप दु - तप्यं (ऋजु upright) रुप, गथे - पस:, सस:, गां, ग्वाय्, वस: आदि व बेथां (तिर्यक् oblifue) रुप गथे - पसल, ससल गाम, ग्वाच, वसत । तप्यं रुप रुपावली बेथां रुपय् प्रत्यय च्वंवनी गथे - पसलं/पसलय्, ससलं/ससलय्, गामं/गामय्, ग्वाचं /ग्वाचय्, वसतं/वसतय् आदि ।

थौँकन्हय् रुपावली थौँकन्हसं जुइ । थुकिं सीदत थौँकन्हय् पायछि रुप ख: थौँकन्हे मखु ।

थौँकन्हय्या थौँ (थउँ)या पूर्वरुप थनि ख: । लिउ आख: पूरा लोप जूसा नापं च्वंगु आखलय् त:हा न्हासं थ्व: खण्डेतर चिं (शिरविन्दु/मोलफुति) च्वनी । गथे - वनि (वर्ण) - उं (वं), बनि - बं (दण्ड) । पूरा आख: लोप मजूसे बाग्व: (व्यन्जन) न् जक लोप जूसा चीहा न्हासंथ्व: खण्डेतर चिं (चन्द्रविन्दु/मिलाफुति) च्वनी । स्त्रीवाची नि बाहेक मेगु शब्दया इकार उकारय् हिली गथे - नाय्नि - नैं, डोय्नि - उँइँ . विशेपणवाची ङु, उँ सलय् हिउगु दु, गथे - ह्याङु - ह्याउँ, वाङु– वाउँ, आदि . थ्व हे नियमकथं थनिया थौँ (थउँ) जूगु ख: । च्वज्या अ:पुकेत "थौं" मोलफुति तय्गु या:, तर वास्तवय् जुइमा:गु मिलाफुति ख: ।

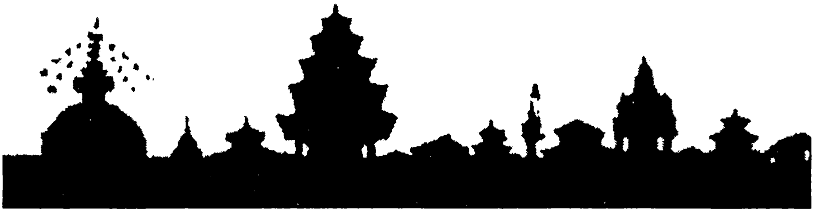

स्तरीय भाय् व निदानात्मक भाषाविज्ञान

✍ काशीनाथ तमोट

नेसं ११११९ व ११२०स नेपालभाषा शिक्षा ख्यलय् नेपालभाषाया च्वज्याय् एकरुपता हय्त पृष्ठभूमि तयार याय्गु कुत: जूगु ख: । वहे भ्वलय् नेसं १११९ गुंलागा ५ मंगलवार नेपालभाषा केन्द्रीय विभागय्, नेपालभाषा स्नातकोत्तर कक्षा न्ह्याकुगु १८ दँ क्वचा:गु बुदिं समारोह तथा ज्यापौ न्ह्यथना मुँज्याय् "स्तरीय भाय्या परिभाषा" पौ न्ह्यथंगु ख: । उगुहे लसताय् मेगु दँय् नेपालभाषा केन्द्रीय विभागया ग्वसालय् जूगु नेपालभाषा लेखन-शैली निर्माण हेतुं स:तुगु नेपालभाषा उच्च शिक्षक सभाय् "नेपालभाषाया लिधनाय् निदानात्मक भाषाविज्ञान" न्ह्यखँ पौ न्ह्यब्व:गु ख: । ल्हातं च्वया: न्ह्यथंगु उगु निगुलिं पौ नेपालभाषाया स्तरीयकरण याय्त गुहालि जुइगु ताय्का न्ह्यथनाच्वना ।

१ स्तरीय भाय्

भाषाविज्ञानया मिखां स्वय्बले गुगु नं भाय् स्तरीय (च्वजा:गु) वा अंस्तरीय (क्वह्यंगु) जुइ मखु, तर समाजय् गुगुं छगू भाय्यात स्तरीय नालेगु चलन दु । थायथासय् च्वनाच्वंपिं व थीथी जातय् ब्वलनाच्वंपिं छगू समुदाययात छस्वा: याय्त छगू थज्या:गु भाय् नं मा: । थथे छगू खास थाय्या भाय्यात समुदाय दुने फुक थाय्यापिंसं नालीगु भाय्यात स्तरीय भाय् धाइगु ख: । थ्व सम्बन्धय् भाषा तथा भाषाविज्ञानया स्वंगू पारिभाषिक खँग्व:धुकुती बियात:गु परिभाषायात छक: दुवाला स्वये ।

हार्तम्यान व स्टोर्क(१९७२)पिंसं थ:गु भाषाविज्ञानया पारिभाषिक कोशय् स्तरीयभाषाया विशेषता थथे बियात:गु दु -

क. गुगुं समाजं बिशेष रुपं यय्कुगु उगु समुदायया छता भाय्

ख. थ्व प्राय शिक्षित पुच:या न्वसुइ आधारित जुइ ।

ग. थ्व शिक्षित पुच: भाषिक समुदायया सांस्कृतिक व राजनैतिक केन्द्रयापिं वा ज:ख: च्वंपिं जुइ । .

घ. थ्व स्तरीय भाय्यात थ:गु हे समुदायया मेमे थाय्या क्षेत्रीय व सामाजिक भाषिका ल्हाइपिंसं औपचारिक खँल्हाबल्हा, च्वज्या व विदेशीत थ:गु भाय् स्यनेकने याइबले गुहालिकथं काइ ।

थथे हे डेभिड क्रिस्टल(१९८०)या भाषाविज्ञान व ध्वनिविज्ञानया पारिभाषिक खँग्व:धुकुती स्तरीय भाषाया परिभाषा बियात:गु दु -

क. थ्व भाषा समुदाय दुने भाषाया प्रतिष्ठापूर्ण छताजि भाय् थुइकेत समाजभाषाविज्ञानय् छ्यलीगु खँग्व: ख: ।

ख. थुकिं क्षेत्रीय भिन्नता पार याइ व संचारया एकीकृत साधनया रुपय् ज्या याइ ।

ग. थ्व आम संचार, विदेशीतय्त भाषा स्यनेज्याय् संस्थागत मानकया रुपय् छ्यली ।

घ. भाषा समुदाय दुने स्तरीय भाय्या स्वाभाविक विकास जुइगु अथवा व समुदाय छगू भाषिकायात थ्व स्तरीय ख: धका: क्वचिनेगुयात स्तरीकरण धाइ ।

दक्वसिवय् लिपा म्याथ्यूस(१९९७)या भाषाविज्ञानया पारिभाषिक कोशय् बियात:गु खँ छक: नं स्वये -

क. थ:थ:गु भाषिका द:सां नं छगू समुदाय वा छथ्व: समुदायं छुं भाय्या छगू रुप व छताजियात शुद्ध धका: नालाकाइगु व सय्का: छ्यलीगु भाय् स्तरीय ख: ।

ख. गुगु भाय्या स्तरीय रुप छुं भचा सीकं चाय्कं क्वचिनेगु नं याइ ।

थुपिं खँयात छथाय् मुना: अभ्र छुं खँ तना: अर्थ छ्याय्गु ख:सा क्वय् बियाकथं स्तरीय भाय्या परिभाषा पिज्वइ -

गुगुं भाय्या प्रतिनिधिकथं ज्या याइगु शैक्षिक, प्राज्ञिक ब्यलय्, गैर भाषाभाषीपिंत स्यनेकने खँय्, आम संचारय्, प्रशासनय् छ्यलीगुउगु भाय्या क्षेत्रीय व सामाजिक भाषिका ल्हाइपिनि दथुइ स्वाभाविक रुपं न्यनाच्वंगु व उकियात यय्का: सय्का: थ:गु जाति समुदाययात छस्वा: याय्गु ज्याभ्व: कथं नालीगु, छुं समुदायया सांस्कृतिक, राजनैतिक, व्यापारिक यातायात ज्याखँय् केन्द्र जुयाच्वंगु थाय्या प्राय शिक्षित मनूतय्सं ल्हाइगु प्रतिष्ठापूर्ण भाय्यात स्तरीय भाय् धाइ ।

२. निदानात्मक भाषाविज्ञान

समग्र रुपं धाय्गु ख:सा भाषाविज्ञान भाषाया ब्वँज्या वैज्ञानिक रुपं याइगु शास्त्र ख: । थुकिया थीथी कचा कथं थुकियात स्वय्गु मिखा पाइ । ऐतिहासिक भापाविज्ञानय्

छुं खँ इतिहासय् गुकथं पात धैगु ब्वनी । सामाजिक भाषाविज्ञानय् भाषायात समाजय् खनेदुगु सामाजिक संरचनाया तहगत रुपय् छ्यलीगु भाषाया ब्वँज्या जुइ । भाषिकाविज्ञानं छुं थाय्या भाय्या विशेषता क्यनी । वर्णनात्मक भाषाविज्ञानय् थौंकन्हय् भाषा समुदाय दुने छु गथे छ्यली व हे बोली (खँल्हाबल्हा)यात हे पाय्छि तथा वैज्ञानिक ताय्की । थथे थःथःगु कचाकथंया भाषाविज्ञानय् थःथःगु स्वरुप दइगुलिं भाषाविज्ञानया ब्वमिपिंके थ्व ला थःथःगु तालय् बयान जक याइगु शास्त्र खः धैगु भ्रम ब्वलनाच्वंगु नं खनेदु । भाषाविज्ञानं समाजय् माःगु भाषा-स्वरुपया निर्धारण वैज्ञानिक रुपं नं याइ - व खः निदानात्मक भाषाविज्ञान (Prescriptive linguistic) । थुकी भाषाया ऐतिहासिक, सामाजिक, भाषिकागत, बोलीगत रुप फुकयात बिचाः यानाः थुगुचाहिं पाय्छि धकाः क्वःछी व रुप छ्यलेत सिफारिश याइ । ल्वगियात वया प्यखेरंया लक्षणयात बिचाः यानाः डाक्टरं वासः निदान (Prescription) बिइथे भाषाया थीथी रुपयात बिचाः यानाः भाषावैज्ञानिकं थुगुचाहिं पाय्छि खः धकाः क्वःछीगु हे निदानात्मक भाषाविज्ञान खः । थुकियात भाषाया स्तरीकरण वा मानकीकरण नं धाइ । नेपालभाषाय् थ्व विज्ञानं भाषाया स्वरुप क्वःछिनाः नेपालभाषायात स्तरीय रुपं थकाये हथाय् जुइ धुंकल । नेपालभाषां विद्यावारिधि तहतक ब्वने दयाः नं च्वज्याय् स्तरीकरण मदुगु मछालेपुसे च्वंगु खँ जुयाच्वंगु दु । नकतिनि च्वज्या शुरु जूगु च्वापुगुँ भाषाय् थें नेपालभाषाय् नं प्रयोग काल थें जुयाच्वंगु दु । उच्चशिक्षायात ल्वय्क थुकिं स्तर कायम याय् मफयाच्वंगु दु । विषय ल्याखं नेपालभाषायात विद्यावारिधितक नं मान्यता दु , तर च्वज्याया स्तरकथं थ्व उगु स्तरय् थ्यं थें मच्वं । अथे जूगुलिं नेपालभाषाया च्वज्या स्तर थकाये हथाय् जुइ धुंकल । थ्यंमथ्यं द्वःछिदँया च्वज्या परम्परां थुकी मचाय्कं छगूकथं स्तर निर्माण जुजुं वंगु ला दु, तर उलि स्वभाविक विकासं नेपालभाषाया स्तर थकाय्त कुतः मगाः । उच्चशिक्षाय् नेपालभाषाया स्तरीयता कायम याय्गु नेपालभाषा केन्द्रीय विभागया दायित्व खः धैगु वाःचाय्काः उखेपाखे थ्व पलाः न्ह्याकेज्या जूगु खः ।

नेपालभाषाया छुं दसु कयाः निदानात्मक भाषाविज्ञान छु खः धैगु थुइके । थ्व मुक्कं छता ऐतिहासिक/सामाजिक/भाषिकागत/बोलीगत मिखां स्वयाः क्वःछीगु मखसे थुपिं फुक खँयात बिचाः यानाः समाजं नालाकाइगु स्वरुप क्वःछीगु शास्त्र खः । थुकिं भाषाविज्ञानया मू निकचा ऐतिहासिक भाषाविज्ञान व वर्णनात्मक भाषाविज्ञानया दथुइ च्वना ज्या याइ । थौंकन्हय् छ्य हे मछ्यःगु ऐतिहासिक रुप

(गथें ग:प:या गलपत) थुकी मान्य जुइमखु, न न्वँवाइ (गथें-ध्यौलय्/ध्यौखय्) धायवं न्हूब्वलं रुप थुकी छ्यले ज्यू। थुकी भाषिकाया रुप (गथें-ल:या पलेसा लोखु वा ना:) छ्यली मखु, भाषिकाया पर्याय रुप (गथें-यँया कपं, ख्वपया लायूलामा) छ्यलेफु। भाषिकाया छुं खँग्व: च्वमिपिसं बारबार छ्यला: व न्यनावन व विद्वत्वर्ग नालाकाल धा:सा उकिया स्तर थहां वनी। निदानात्मक भाषाविज्ञानं जातिभाषाया विश्वय् थ:गु विशिष्टता क्यनेगु मनोविज्ञानया नं बिचा: याइ। थ:के मदुगु खँग्व: मेगु भाषां त्यासा काये ला, थ:गु हे पुलांगु भाषां वा भाषिकां काये अथवा न्हूगु ज्याना: विद्वान्पिसं छ्य:गुयात नाला काये धैगु खँय् नं बिचा: याना: पाय्छि ता:गु सिफारिश याय्फु। समाजय् छ्यलीगु त:गु रुप मध्ये छगू वा निगू रुप छ्यलेत च्वमितय् दथुइ सम्झौता याय्गु ज्या थुकी जुइ। निदानात्मक भाषाविज्ञान छथिकं सम्झौताया पद्धति ख:। थुकिया आधारय् सामाजिक प्रयोग तथा ग्रहणशीलता ख:। समाजं ग्रहण मयाइगु, समाजय् मछ्य:गु रुपयात निदान यातधा:सा समाजं हे उकियात पितिना छ्वइ। नेपालभाषाया प्रकृति स्वय्बले गुगुं खँग्व:यात छगू रुपय् सीमित मयासे प्राथमिकता क्यना: दक्वसिबय् पाय्छिगु छगू, अनंलि ब्यबहारय् छ्य:गु निगूगु प्राथमिकता ल्याखं नितांयात स्तरीय नालेमा:गु खनेदु।

निदानात्मक भाषाविज्ञानं गुगुं भाषाया सामाजिक, आर्थिक, शैक्षिक, राजनैतिक आदि त:ता खँय् च्वन्त्या:गु गुगुं छगू थाय्या भाय्यात स्तरीय नाला: उकी ब:कया: सम्बन्धित भाषाभाषीयात छगू स्तरीय रुप क्यनाबिइ। वहे थाय्या मूलत: मध्यमवर्गया भाय् स्वयां पा:गुयात भाषिका धाइ। व थाय्या फुकं स्तरीय मजुइफु, छाय्धा:सा स्तरीय भाय् विद्वान्वर्गं नालाका:गु नं जुइमा:, व स्तरीय क्षेत्रया भाय् हे जुइमा: धैगु मदु, व छुं कथं दय्का, नाला भाय् नं जुइफु। थथे अप्पो याना: छगू च्वन्त्या:गु थाय्या भाय्यात ब: काइगु भाय् स्तरीय जुइगुलिं त:ता थाय्या खँ ल्वाकछ्याना: स्तरीय भाय् जुइमखु अले स्तरीय नालात:गु थाय् स्वयां पा:गु भाषिकायात माध्यमकथं नालेमा: धयागु नं भाषाया निदानात्मकता (Prescriptiveness) मथूगु खँ जू वनी।

नेपालभाषाया थीथी रुपया निदानया छुं दसु क्वय् बियाकथं बिइफु।

१. <u>ध्वखा/धोखा,/ध्वका/धोका,/ध्वाखा/ध्वाका</u>

थुपिं मध्ये दक्वसिबय् पाय्छि ध्वखा ख:। धोखा, धोकाया 'धो' स्वयां ध्व च्वय्गु स:स्यूपिं नेपालभाषाभाषीं पाय्छि ताय्काच्वंगु दु। ध्वखाया अर्थ

तःधंगु लुखा खः । खय्‌भापाय्‌ ढोखा/ढोका च्वयाः अर्थसंकोच यानाः लुखा (दुवाः) अर्थ नं काःवंगु दु । ध्व- ध्वक(ध्वं)मां, ध्वक(ध्वं)ब्वा आदि नं छ्यः । अन ध्वांमां, ध्वांब्वा मजू । उकिं ध्व/ध्वा मध्ये ध्व मूल रुप खः । ध्वा 'खा'या आकारया संगतं समीभवन जूवंगु जक खः । छ्यलेगु याःसा निदानात्मक भाषाविज्ञानं फयांफक्व मूलस्वरुप मस्यंकेत सिफारिश याइ । खा - अर्थ न्हापा लु-खा, ध्व-खा नितां अर्थात्‌ छुं संरचनाया चाःगु थाय्‌ खः । खा शब्दया परिस्थितिं जक (ध्व)का जूवंगु खः । मूलरुप 'खा' हे खः । उकिं 'का' या पलिसा खा च्वय्‌गु मूल रुपनाप अप्पो सत्ती । थुपिं फुक कारणं च्वय्‌ न्ह्यथना थीथी रुपमध्ये ध्वखा दक्वसिबय्‌ पाय्‌छि खः । जनस्तरय्‌ अप्पो ध्व-या खा-नापया समीभूत रुप ध्वाखा नं अतिकं छ्यलेगु याःगुलिं व निगूगु स्तरया खँग्वः खः । मेगु ध्वका, ध्वाका न्ह्वंवाय्‌गु याःसां च्वज्याय्‌ मछ्यलेगु बांलाइ ।

२. <u>थौँकन्हय्‌/थौँकनय्‌, थौंकन्हे/थौंकने, थनिकन्हस</u>

थुकी दक्वसिबय्‌ पाय्‌छि थौँकन्हय्‌ खः । थुकी थौँ व कन्हय्‌ निगू रुप दु । थुकियात पुलांगु रुपय्‌ थनिकन्हस नं च्वय्‌फु । थ्व विशेष इलय्‌ त्वःता सामान्य अवस्थाय्‌ मधाः, उकिं थ्व ऐतिहासिक रुप जक जुल, छ्यलेबह मजुल । नेपालभाषा रुपावली छ्यलेबले पूर्व (तिर्यक्‌) रुप पिकयाः छ्यलीगु भाय्‌ खः । कन्हय्‌यात छ्यलकि न्ह्यलु (पूर्वरुप) पिकयाः कन्हसंनिसें धाइ । उकिं कन्हय्‌ खँग्वःया न्ह्यलुइ दुगु 'स' या विकसित रुप य्‌ खने दय्‌माः । उकियात कन्हे च्वय्‌वं व रुप खने दइमखु । हाकनं नेपालभाषाय्‌ अय्‌ व ए सःग्वः पाः । एयात अय्‌ व अय्‌यात ए च्वय्‌ मज्यू । मनूतय्‌सं च्वय्‌गु यात, अथे न्ह्वंवाइ धाय्‌वं व मान्य जुइमाः धैगु मदु । पुलांगु रुप च्वय्‌माः धाइपिं थौकन्हे प्रकाशन पुचः (वैयाकरण पुष्परत्न सागर व मेमेपिं) पाखें थःगु पत्रिकाया नां हे पुलांगु रुपयात ल्वमंकाः पाय्‌छि मजुइक 'थौंकन्हे' धकाः च्वयाच्वन । जुइमाःगु थौँकन्हय्‌ (थौँकन्हस) खः । कन्हय्‌ व कनय्‌ मध्ये कन्हय्‌ थौँकन्हय्‌या स्वतन्त्र रुप खः , कनय्‌ खँल्हाबल्हा रुप खः । । स्वर मध्यगत अवस्थाय्‌ न्हया न जुइगु खः । फयांफक्व स्वतन्त्र रुप हे बद्ध रुपय्‌ नं छ्यलेत निदानात्मक भाषाविज्ञानं सिफारिश याइ, तर स्वरमध्यगत अवस्थाय्‌ सः हिलीगु नेपालभाषाया स्वभाव दुगुलिं उकियात निगूगु स्तरया नालेफु ।

३. गुहालि/ग्वहालि, गोहालि, ग्वाहालि/ग्वालि

थुपिं मध्ये दक्वसिबय् पाय्छिगु गुहालि ख: । थ्व खँग्व: ब्युत्पत्तिनाप सत्ती । गुहालि नेपालभाषाय् संस्कृत गो-हार ('सा खुल') पाखें न्हूगु आर्यभाषाया लँपुं गुहार खँग्वलं ब्वलंगु ख: । नेपालभाषाय् उकार (गथे-गुहालिया गु) व वकार (गथे-स्वनिग:या स्व)या लिउ वइगु स:ग्व: (वर्ण) इकारय् हिलीगु ध्वनिबैज्ञानिक स्वभाव दुगुलिं गुहारया गुहालि जूवन । नेपालभाषाया च्वज्याय् ओ स्वयां वकार च्वय्गु पाय्छि ताय्कु, उकिं गोहालि स्वयां ग्वहालि अप्वो पाय्छि खत, तर थ्व ग्व गुया मेगु हिला रुप जूगुलिं ग्वहालि उलि पाय्छि मखु, ग्वाहालिया हाया आकारया प्रभावं गु स:ग्व: ग्वा जूवन । अथेहे ग्वालि (गुहा - ग्वा) जूवंगु खँल्हाबल्हा रुप ख: । थ्व फुक कारणं गुहालि ब्युत्पत्ति सत्तीगु, नेपालभाषाया स्वभावकथं दक्वसिबय् पाय्छि खनेदत, ग्वाहालि समीभूत रुप नं समाजय् उत्तिकं छ्य:गुलिं निगूगु स्तरकथं नालेफु, मेगु थीथी कारणं मना:सा बांला: ।

४. निदानात्मक भाषाविज्ञानय् प्यखेरं बिचा: याय्मा:गु खँ -

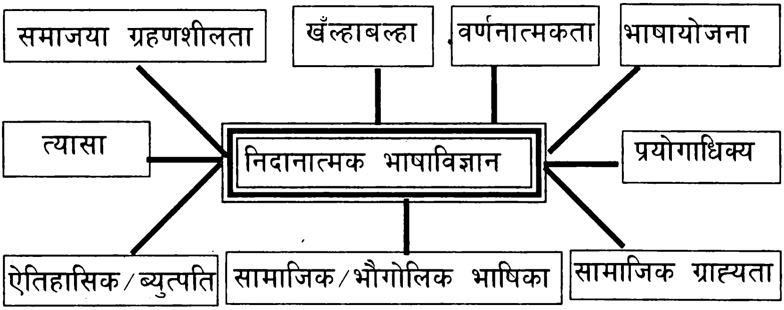

Reference

1. Hartmann, K.R.K. and F.C. Stork – *Dictionary of Language and Linguistics.* London. Applied Science Publishers. 1972

Standard Language – The socially favoured variety of a language, often based on the speech of the educated population in and around the cultural and / or political centre of the speech community. Such standard dialects are imitated and use as auxiliary by speakers of other regional and social dialects for the purpose of formal discourse and writing as well as for teaching the language

to foreigners. However, each language variety (dialect, style) may be considered to have its own standard, and literary, colloquial, provincial and similar standards have been distinguished. Derivations from the respective established standards are called non-standard or substandard.

Standardisation – The official acceptance by at least some groups within a speech community of certain general patterns of pronunciation, grammar, orthography and vocabulary. Standard pronunciation is gaining ground with modern media of communication such as radio and television and need for national and even international coordination of terminology is important in the fields of science and technology.

2. Crystal, David – *A first Dictionary of Linguistic and Phonetics*. London. Andre Deutsch Limited, 1980.

Standard (isation) – A term used in sociolinguistics to refer to a prestige variety of language used within a speech community. "Standard language/dialects/varieties" cut across regional difference, providing a unified means of communications, and thus as institutionalized norm which can be used in the mass media, in teaching the language to foreigners, and so on. Linguistic form or dialect which do not conform to this norm are then referred to as substandard or (with a less pejorative prefix) non-standard though neither term is intended to suggest that other dialect forms "lack standard" in any linguistics sense. The natural development of a standard language in a speech community (or an attempt by a community to impose one dialect as a standard) is known as 'standardization'.

3. Mathews, P.H. – *The Concise Oxford Dictionary of Linguistics*. New York: Oxford University Press. 1997.

Standard – (form, variety) Which is learned and accepted as correct across a community or set of communities in which others are also used, e.g. Standard English as used especially in writing, vs. regional dialects, creoles on English, etc.

Standardisation is the process, often in part at least deliberate, by which standard forms of a language are established, Forms and Varieties which are not standard and simply 'non-standard'.

ओमकारेश्वरया लेखनप्रणाली

✍ काशीनाथ तमोट

भाजु ओमकारेश्वरया नेवा: लेखनप्रणाली नांगु ५९ पौया सफू भाजु रामभक्त भ्वमिं नेसं ११३०स पिकयादीगु ख: । थुगु सफुतिं छुं परम्परागत नियमयात मना:से न्हूगु पहलं च्वज्या याय्‌गु साहस या:गु दु । वय्‌क:या थ्व सफू विश्वविद्यालयय् स्यने धाँचाय् वर्णविज्ञानया विषययात सामान्य धंगं न्ह्यब्वयादीगु दु । थुकी न्ह्यथंगु न्हूगु ब्यबस्थां ब्वँमितय् दथुइ व भाषासमाजय् भ्रम ब्वलने फैगु हुनिं थन उकिया विचारविमर्श याय्‌त्यनागु दु । वय्‌कलं क्वय् बियाया खँयात बहिष्कार या:गु दु ।

१. अर्धस्वर (य, व)

२. ह्रस्व इकार, दीर्घ ऊकार

३. न्हासंथ्व: दीर्घ मोलफुति

४. केन्द्रीभूत दीर्घ चिंया पलिसा स:ग्व: य्

भाजु ओमकारेश्वरं थुगु सफुती व मेमेथाय् अर्धस्वर वर्णयुक्त चिनाआख:यात बहिष्कार या:गु दु , गथे-चोमी (च्वमि), मागो: (माग्व:), निधो: (निध्व:), भ्हो:आख: (भ्व:आख:), आदि । अथेहे न्हेखँ (न्ह्यखँ), न्हेबो (न्ह्यब्व), आदि ।

संस्कृतया ए, ओ स:ग्व: त:हा (दीर्घ) जुइगु, तर नेपालभाषाय् व चीहा (ह्रस्व) जुइगु कारणं ए, ओ यात नेपालभाषा परम्परागत रुपं छ्यलीपिंसं य् , व छ्यला: भाषानुकुल दय्‌कुगु ख: । हाकनं ए, ओ धाय्‌बले भचा तालव्यीभवन (ये) व ओष्ठीभवन (वो) जुइगु ताय्‌का: नं नेपालभाषाय् य, व स्वाना: च्वय्‌गु पाय्‌छि ताय्‌कुगु ख: । थ्व न्वस: नेपालभाषाय् छुं स:दँ (शताब्दि)या विकास प्रक्रियां स्थापित जूगु ख: । बामाग्व: (अर्धस्वर) य, व मस्वासे माग्व: ए ओ छ्यला: पुलांगु पहलं च्वय्‌मा:, त:हाचिं मा:सा उकीहे तय्‌मा: धका: प्रेमबहादुर कसा: (नेसं १०३७-११११)जु स: सुक्क हा:सां नेपालभाषाया स्तरीय च्वमिपिं वय्‌क:या लिउ मजूगु खँ थन लुमंकेबह जू ।

भाजु ओमकारेश्वरं "सरल व वैज्ञानीक लेखन प्रणाली प्रस्तावित याएगु" (पौ १२) नामय् ह्रस्व इकार व दीर्घ ऊकारया बहिष्कार या:गु दु । वय्कलं नेपालभाषाया खँग्व:या इकारयात थुकथं इन्कार यात - चोमी (च्वमि), पीकाक (पिकाक), गुरुपीं (गुरुपिं), उकीया (उकिया), आदि । तत्समयात नं वय्कलं न्हिले पीमफैगु दसु न्ह्यथनादीगु दु , गथे-भाषावीज्ञान (-विज्ञान), कुटीला (कुटिला), शीक्षण (शिक्षण), समीती (समिति), आदीबासी (आदिबासी) , लीपी (लिपि), वीधी (विधि), आदि । दीर्घ ऊकारयात वय्कलं थथे च्वयादी - धु: (धू), कु: (कू /कुलि), आदि । न्हासंथ्व: दीर्घयात विसर्ग तया: ज्या चले याय्त स्व:गु दु, गथे - कुँ: (कुं), गाँ: (गां), कोँ: (क्वं), आदि । थज्यागु च्वज्या भाषाविज्ञानय् थुइकेत ज्याख्यले दइ, तर छ्यलाबुलाय् हय्त मल्व: ।

सँय् भाय् व नेपालया छुं सँय्-बर्मा भाषाय् ह्रस्व दीर्घ इकार उकारय् भेद मदया: फुक अज्यागु खँग्व: देवनागरी दीर्घरुपय् छ्यले मा:गु नकल याना: भाजु ओमकारेश्वरं नेपालभाषाय् नं अथे च्वय्त प्रस्ताव या:गु खनेदु । वय्कलं धात्थें दीर्घयात धा:सा सामान्य दीर्घय् विसर्ग तना: दीर्घ स्वर थुइकेगु प्रस्ताव भ्रमपूर्ण जू ।

पुलांगु नेपालभाषाय् इकार, उकार ह्रस्व वा दीर्घ च्वलं अपाय्सकं मपा: । अबले खँग्व: पूर्णस्वरुपय् च्वइगु ख: । । तर न्हूगु भाषाय् ब्वलनेवं लोप जूगु आख:या पलिसा स:चिं वा दीर्घ मात्रा तय्गु चलन नेपालभाषाय् ब्वलन । अनेक छ्यलाबुला लिपां नेपालभाषाय् दीर्घ मात्रा (ई, ऊ) दीर्घ स:चिं (: व -) तय्गु सहमति ब्वलंगु ख: । थ्व परम्परायात भाषाविज्ञानया नामय् सरलीकरण याय्गु निहुँलय् क्वथलेगु गुलितक पाय्छि जुइ, बिचा: याय्बह जू ।

भाजु ओमकारेश्वरं द्व:छि दँ न्ह्योनिसें च्वज्या जुयावयाच्वंगु, सलंस: मखु, द्वलंद्व: मखु लखंलख पुराबस्तुइ छ्यछ्यं ईकथं स्तरीकृत जूगु खँग्व:यात नकतिनि २० स:दँ लिब्वय् व २१ स:दँया शुरुइ च्वज्या जूगु भाषाय् थें सरलीकृत च्वज्या शैली छ्यलेगु प्रस्ताव तय्गु ब्याबहारिक मजू । नेपालभाषाया न्वस: आख: लोप जुया: आधुनिकताय् ह्युसेंलि न्हासंथ्व: आख:ग्व: ह्यूथाय् मोलफुति (शीरविन्दु, -), म्हुतुंथ्व: आख:ग्व: इ, उ - कार लिउया लोप जूसा ई, ऊ दीर्घ, अ, आ -कार लिउ आख: लोप जूसा लिनिफुति (विसर्ग, :) जुइगु ब्यबस्था दु । अथेहे संघर्षी (श, स), तालव्य (च, ज, य) आख: लोप जूसा केन्द्रीभूत (central) दीर्घ (अन्तराष्ट्रिय वर्णमालाय् (-ˑ) सलय् हिलीगु स्वभाव दु । थुकिया धा:सा ब्राह्मीजं (ब्राह्मीं पिज्व:गु) लिपी चिं मदु । उकिं च्वमिपिसं उगु

खण्डेतर (suprasegmental) स:चिंयात मेमेगु थजागु स:चिं (:, ँ, -) थें चिं बीमफत । उकिया पलिसा इमिसं न्वस: करीब करीबं ज्व:ला:गु वर्ण य् छ्यल । थुगु खण्डेतर स:चिंया पलिसा छ्य:गु य् स:ग्व: (वर्ण)यात भाजु ओमकारेश्वर मारव: ए छ्यला नेपालभाषा न्वस:यात भाबुककथं न्ह्यब्व:गु दु , गथे - न्हाए (न्हाय् बास्तबय् न्हां) म्हएखा - म्हय्खा, बास्तबय् म्हं खा), भाए (भाय् बास्तबय् भां), चोए (च्वय् बास्तबय् च्वं) कोए (क्वय्, बास्तबय् क्वं), आदि ।

तापालय् थ्यंगु पुरालेख

यक्ष मल्लया पालय्या छुं घटना

✍ काशीनाथ तमोट

नेपा:या आपालं कला व पुरालेख वस्तु तापाल(विदेश)य् थ्यंगु दु । इपिं मध्ये गुलिं गुलिं ब्वनेत जिथाय् थ्यनी । जिं ब्वनाबी । इपिं वस्तुया स्रोतबारे खँ सिइमखु । थन जिं ब्वना बियागु पुरालेख भ्री देशबासीयात सिइकेबीत उकिया बारे विशेष विवरण मस्यूसां ज्याख्यलय् दइ धका: बियाच्वना । नेसं ११२७ दिल्ला (जून २००७)या छन्हु अमेरकी प्रा. मय्जु गुद्रुन ब्रुन्हेमानं वय्क:या सुं पासां छ्वयाह:गु छुं ग्रन्थया ताडपत्र छपौ क्यना: ब्वनाब्यु धैदिल । जिं ब्वना बिया । नेपाललिपिं, नेपालभाषां च्वयात:गु उकी यक्षमल्लया पालय्या छुं घटना टिपोट दु । व छपती निगू थांभ्व: (column)स च्वयात:गु दु ।

अभिलेख पाठ

खव थांभ्वलय् च्वयात:गु घटना

? सम्वत ५६६ बैशाख वद्धि १३
तितियाया शुक्लदिने थ्व
कुन्हु श्रीचोहारबहिरि मे
दंग्व दवश जुल कना गाडबहार ॥

जव थांभ्वलय् च्वयात:गु घटना

? सम्वत ५६३ थ्व संवछलश श्रीबुंगयात मडाव कुम्हासन
धरण तया गा(ना)लाछस पाचीव निन्हु यात याङ । श्रीजक्ष
मल विजयराजे श्री येथबाहारया प्रज्याव जुरों शुभ ॥
विरोध याक्व गाडबाहार, वा मगाक्व यात याङ नार गाक्व

नेपाल-जर्मन हस्तलिखितग्रन्थ संरक्षण परियोजना प्रारम्भिक सूची

✍ जीवनकुमार महर्जन

नेपाल-जर्मन हस्तलिखित ग्रन्थ संरक्षण परियोजना सन् १९७०स नीस्वंगु खः । नेपाःया अमूल्य धनया रुपय् दुगु हस्तलिखित ग्रन्थया संरक्षण याय्गु मू तातुना थुगु परियोजना न्ह्याःगु खः । सन् १९७०स तात्कालीन सरकार व जर्मन ओरेण्टल सोसाइटी दथुइ सम्झौता यानाः परियोजना न्ह्याःगु खःसा जर्मन रिसर्च काउन्सिलं आर्थिक भाला ब्यूगु खः । थुगु परियोजनां पुलांगु हस्तलिखित ग्रन्थ, ऐतिहासिक लिखतपत्र, आदिया किपा कयाः माइक्रोफिल्म दय्कुगु खः । परियोजना सन् २००२ मार्च तक न्ह्यात । नेपाःया थीथी थासय् लानाच्वंगु थीथी ऐतिहासिक पत्र, ग्रन्थ आदिया संरक्षण याय्गु ज्याय् तःधंगु हे भूमिका म्हितुगु खनेदु । राष्ट्रिय अभिलेखालय, भारतीभवन, केशर पुस्तकालय, त्रि. वि., पशुपति गोस्वारा, व मेमेगु निजी पुरालेखया माइक्रोफिल्म थुकथं याःगु दु ।

सन् १९७०-७५, १८४-९१, २०००	राष्ट्रिय अभिलेखालय
सन् १९७५-७६, १९८३-८४	केशर पुस्तकालय
सन् १९७६-७८	ख्वप
सन् १९७७-७८	यल
सन् १९७९-८०	बनेपा
सन् १९८२	त्रि.वि.
सन् १९८४-८५	जनकपुर
सन् १९८६-९९	भद्रकाली (गुथि अभिलेख)
सन् १९८६-८७	राजविराज
सन् १९९८-२०००	पशुपति

थुकथं थीथी थासय् याःगु माइक्रोफिल्मया प्रारम्भिक धलः दय्केगु ज्या जूगु खः । उगु धलः अःपुक स्वय्गु निंति कम्प्यूटरय् छगू सफ्टवयर दय्कातःगु दु । गुगु सफ्टवयरया लिधँसाय् नेहजसंपपाखें माइक्रोफिल्म जूगु अभिलेखययात क्वय् न्ह्यथनाकथं थीथी ब्वथलागु जुल ।

विषय कथं

विषय	नेजहसंप प्रारम्भिक सूची	राष्ट्रिय अभिलेखालय अभिलेखालय	राष्ट्रिय अभिलेखालय भारती भवन	राष्ट्रिय अभिलेखालय मुक्कं	केशर	त्रि. वि.	मेमेगु
	११४५५२	२६२७१	१०६४७	३६९१८	१३४०	६०६	७५६८८
आगम	८३	५	१०	२५	९	-	४९
अलङ्कार	३२६	१०२	८६	१८८	८	५	१२५
आयुर्वेद	२७९६	७५७	२२५	९८२	३३	३	१७७८
अवदान	६४३	१०८	३६	१४४	१३	-	४८६
बौद्ध कर्मकाण्ड	८७७८	९६९	३३६	१३०५	१७७	१०	७२८६
बौद्धसूत्र	९९९	२०६	६६	२४२	४१	९	७०७
भक्ति	२८३	१६	११	२७	-	-	२५६
छन्दशास्त्र	२१३	७८	४४	१२२	-	२	८९
चित्र	३५	१९	-	१९	१	-	१५
दर्शन	८५	२८	१०	३८	-	३	४४
धर्मशास्त्र	२५२१	७५८	५४१	१२९९	९१	५३	१०७८
धारणी	१४८०	९०	३०	१२०	१८	-	१३४१२
लिखत	२९०	१००	१	१०१	-	१	१८८
गणित	१०४	२८	२७	५५	-	-	४९

इतिहास	२६३	८९	२७	११६	२	३	१४२
ज्योतिष	६९२१	१३६७	९३५	२३०२	९८	४५	४४७६
जातक	६०	१०	४	१४	३	-	४३
जैन	३	-	-	-	-	-	३
कथा	१००६	२२५	२७	२५२	७	५	७४२
काव्य	९६४०	८२२	४६४	१२८६	३६	२२	१२९६
कामशास्त्र	१५२	४८	२०	६८	४	-	८०
कर्मकाण्ड	३०९४१	६६२०	२२१२	८८३२	१७४	१२७	२१८०८
कोश	९०९	२६९	१२६	३९५	१८	१७	४७९
मन्त्र	१४६८	३३०	१२८	४५८	१०	१४	९८६
महाभारत	१४५०	५९५	११७	७१२	३५	७	६९६
मीमांसा	१२८	३१	७१	१०२	१	११	१४
नाटक/नाट्यशास्त्र	१८९१	५४७	१५२	६९९	४५	१४	११३३
नीति	१९१५	५५२	१५३	७०५	४७	१४	११४९
न्याय	१४०२	३९८	६६७	१०६५	५	८	३२४
पुराण	२५४४	७२९	१८६	९१५	५२	२९	१५४८
पत्रिका	४३	-	-	-	-	-	४३
रामायण	८९४	२०४	३४	२३८	११	१०	६३५
साहित्य	९९	३३	२८	६१	१	२	३५

सुभाषित	४१	१६	५	२१	-	-	२०
संगीत	९५७	२५६	२८	२८४	२	-	६७१
सांख्य	७५	२७	१६	४३	२	३	२७
स्तोत्र	२८९०७	६७१८	१६७२	८३९०	२६८	११६	२०१३३
शास्त्र	९७५	४२३	२३२	६५५	३८	२	२८०
शिल्पशास्त्र	३५	१०	४	१४	३	-	१८
शैवतन्त्र	९४३	४१५	२२४	६३९	३६	२	२६६
तन्त्र	४३४३	११३४	४९५	१६२९	९४	१६	२६०४
उपनिषद्	८१२	२२०	१९२	४१२	७	८	३८५
वेद	२३४६	६०२	४७६	१०७८	९	१६	१२४३
वास्तुशास्त्र	६०	९	४	१३	६	२	३९
वैशेषिक	२०	४	७	११	-	१	८
वेदान्त	१४३१	४१७	२५३	६७०	२३	२१	७१७
विविध	१९०	८३	१२	९५	४	२	८९
वैष्णवतन्त्र	६०	२७	१४	४१	२	२	१५
व्याकरण	२३५९	७५६	५६७	१३२३	३६	१८	९८२
योग	४३३	११७	५१	१६८	६	४	२५५
खाली (विषय न्हयमथंगु)	३३८	५१	७	५८	४	-	२७६

भाषा कथं

विषय	नेजहसंप प्रारम्भिक सूची	राष्ट्रिय अभिलेखालय अभिलेखालय	भारती भवन	मुक्कं	केशर	त्रि. वि.	मेमेगु
अवधी	२९२	८	४	१२	-	-	२८०
बंगाली	११	१	-	१	-	-	१०
सिंहाली	२	-	-	-	-	-	२
अंग्रेजी	५	-	-	-	-	-	५
गुजराती	२	-	२	२	-	-	-
हिन्दी	१००५	९	१८	२७	११	१	९६६
पर्सियन	१	-	-	-	-	-	१
किराती	६	-	-	-	-	६	-
मैथिली	१६५	६	२	८	५	-	१५२
पाली	१०	३	-	३	-	-	७
संस्कृत	१०८१९९	१५५०५	१०५७०	२६०७५	१३१४	५८६	८०२२४
उर्दु	६	२	-	२	-	-	४
नेपालभाषा	१५११७	१५०९	१२८	१६३७	१२१	१७	१३३४२
प्राकृत	१९	९	४	१३	३	-	३
तिब्बेतन	२४	१	-	१	-	-	२३

नेपाली	४२०१	६५९	४२	७०१	९	६	३४८५
मराठी	१०	३	५	८	-	-	४
खाली (भाषा न्हयमथंगु)	४५	१	-	१	-	-	४४

लिपि कथं

विषय	नेजहसंप प्रारम्भिक सूची	राष्ट्रिय अभिलेखालय अभिलेखालय	भारती भवन	मुक्कं	केशर	त्रि. वि.	मेमेगु
बङ्गाली	९८	४१	२१	६२	१०	-	२६
देवनागरी	६५१७८	१३८०३	७६०९	२१४१२	४२८	४९२	४२८४६
गुप्ता	३२	२२	७	२९	३	-	-
किराती	२७	१	-	१	-	२६	-
ल्याटिन	२	-	-	-	-	-	२
मैथिली	२२४६	७३९	३५५	१०९४	५४	८	१०९०
बर्मिज	१	-	-	-	-	-	१
दक्षिण एसिया	५३	२३	४	२७	-	-	२६
तिब्बेतन	२६	५	-	५	२	१	१८
नेपाललिपि	४६११५	१०५६०	१८०५	१२३६५	८६९	८२	३२७९९
विविध	८	५	-	५	-	-	३
खाली भाषा न्हयमथंगु)	४५	१	-	१	-	१	४३

वस्तु कथं

विषय	नेजहसंप प्रारम्भिक सूची	राष्ट्रिय अभिलेखालय अभिलेखालय	राष्ट्रिय अभिलेखालय भारती भवन	राष्ट्रिय अभिलेखालय मुक्कं	केशर	त्रि. वि.	मेमेग्
भोजपत्र	३४२	-	१	१	१	-	३४०
कपी बुक	३	-	-	-	-	-	३
मुद्रित पुस्तक	३६८	२३	५	२८	३	८	३२९
लिठोग्राफ	८११	१६	२	१८	१	४२	७५०
नीलपत्र	१०९	२४	३	२७	४	१	७७
ताडपत्र	३६६६	१८०९	६४८	२४५७	४८७	२२	७००
वेष्ठित कागजपत्र	७०	२	-	२	-	-	६८
ध्यासफू	३२०५९	४८१६	७०७	५५२३	११७	२४	२६३९५
सिज:पौ	१	-	-	-	-	-	१
खाली (वस्तु न्हयमथंगु)	७७१२३	१९५८१	९२८१	२८८६२	७२७	५०९	४७०२५

राजगुरुजु वंशावली

✍ मञ्जुश्रीरत्न वज्राचार्य

यँदेय्या भिंच्यागू महाविहारमध्ये श्रीखण्डतरुमूल महाविहार नं छगू खः। थुकियात नेपालभाषां सिखंमू बहाः धाइ। थनयापिं छखलः वज्राचार्य (गुभाजु)पिंत मल्लकालय् राजगुरुजुया मान्यता बियातःगु खः। राजगुरुजु परिवारं कुमारीछेँ पञ्चबुद्ध, चीभाः, आगमय् न्हिथं पूजा यानावयाच्वंगु दु। मल्लकालंनिसे आःतक राजगुरुजु जुयावःपिनि वंशावली क्वय्‌बियाकथं दु–

१. भाजुसिं वज्राचार्य (नेसं ८७७–९०९)– नेसं ८७७स जयप्रकाश मल्लं थ्वय्‌कःया नामय् सिखंमू बहाःयापिंत बियावयाच्वंगु राजगुरुजु पद कायम यानादिल। थ्वय्‌कलं नेसं ९०९स स्वयम्भू अनन्तपुर देवीया जीवन्यास पूजा यानादीगु खनेदु। पुलांगु भ्वँतय् थ्वय्‌कःया नां भासिं, भागिसिं, भासिङ, भाक्सिङ धकाः उल्लेख जूगु खनेदु। थ्वय्‌कःस्वयां न्ह्योयापिंत राजगुरुजु धकाःच्वयातःगु अभिलेख उपलब्ध मजुयाच्वन।

२. थाकुसिं वज्राचार्य (नेसं ९०९–९५३)– राजगुरुजु भाजुसिं वज्राचार्यया काय्। थ्वय्‌कलं नेसं ९१५स अबु भाजुसिं व मां महन्तलक्ष्मीया नामं दुर्गतिपरिशोधन पौभाः ल्हासां च्वयाहयादिल। थ्वय्‌कः नेसं ९३२स स्वयम्भू धर्मधातु चैत्यया यलसिं जीर्णोद्धार याःबले मूलाचार्य जुयादीगु खः।

३. राजमानसिं वज्राचार्य (नेसं ९५३–९५९)– राजगुरु थाकुसिं वज्राचार्यया काय्। थ्वय्‌कलं नेसं ९४६स देशय् वाः मगानाः शान्तिपूजा यानादीगु खः। थय्‌कःया नामय् राजगुरुजुया लालमोहर विसं १८९६ (नेसं ९५९) जुजु राजेन्द्रविक्रम शाहपाखें प्राप्त जूगु दु। थ्वय्‌कः थ्वहे दँय् जनवहाद्योया तारापिंनिगु रंग ब्वलावःगुया शान्तिपूजा याःबले मूलाचार्य जुयादीगु खः।

४.(क) हर्षनरसिं वज्राचार्य (नेसं ९५९–९७९)– अबुजु राजमानसिंयात ब्यूगु लालमोहरय् थ्वय्‌कःया नं नां उल्लेख जूगु दु।

(ख) मानवीरसिं वज्राचार्य (नेसं ९७९–१०२८)– दाजु हर्षनरसिं धुंका: थ्वयक: राजगुरुजु जुयादिल । राणाशासन शुरुजुइ धुंका: विसं १९२९ (नेसं ९९२)निसें थ्वयकलं गुरु पुरोहित अमरराज पण्डितयात श्रीकुमारीया राजगुभाजुया सलामी प्रति वर्ष गुतका (९/–) ल्याखं पुलात:गु दु ।

५. जोगमान– इन्द्रमान वज्राचार्य (नेसं १०२८–१०४९)– राजगुरुजु मानवीर सिंया काय्पिं । थ्वय्क:पिसं विसं १९६६–७ (नेसं १०२९–३०)स गुरु पुरोहितयात पञ्चबुध्द राजगुभाजु दस्तुर पुलात:गु दु ।

६.(क) रत्नमान वज्राचार्य (नेसं १०४९–११०१)– राजगुरुजु इन्द्रमान वज्राचार्यया काय् । थ्वय्कलं विसं १९८७निसें २०३० (नेसं १०५०–१०९३) तक गुरु पुरोहितयात श्रीकुमारीया पञ्चबुद्ध राजगुभाजु दस्तुर पुलात:गु रसीद प्राप्त जूगु दु । थ्वयक: नेसं १०१६स जन्म जुया: नेसं ११०१स दिवंगत जुयादीगु ख: ।

(ख) पूर्णमान वज्राचार्य (नेसं ११०१–११०२)– दाजु लिपा थ्वय्कलं विसं २०३९ पौष महीनानिसें राजगुरुजुया फुक्कं ज्या मया:गु व नेसं ११०८स दिवंगत ।

७. पुष्परत्न वज्राचार्य (नेसं ११०१–११२८)– राजगुरुजु रत्नमान वज्राचार्यया काय् । थ्वय्कलं नेसं ११०१निसें भिंच्यागू महाविहारया वज्राचार्यपिनिगु मंकागुथि सञ्चालनया व्यवस्थापन याना वयाबिज्या:गु, नेसं ११२३स स्वयम्भूया प्रतापपुर मिं नया: ध्वस्त जूगु इलय् शान्ति महायज्ञ, देव जीवन्यास लिकाय्गु व तय्गु ज्या यानाबिज्या:गु, आदि। थ्वय्क:या जन्म १०४८स व दिवंगत ११२८स जुयादीगु ख: ।

८. मञ्जुश्रीरत्न वज्राचार्य (नेसं ११२८–थौंतक)– राजगुरुजु पुष्परत्न वज्राचार्यया काय् । किजापिं शान्तश्रीरत्न, समन्तश्रीरत्न व मणिश्रीरत्न वज्राचार्यनापं कुमारीछेँ पञ्चबुद्ध आदिया पूजा व मेमेगु ज्याखँ राजगुरुजु हैसियतं यानावयाच्वंगु ।

साभार- www.nepalmandal.org, प्रसारित नवेम्वर १९, २००८

च्वसापासाया नीस्वना

✍ काशीनाथ तमोट

नेपालभाषाया विकासया इतिहासय् नेसं ११३१ चौलागा १२(२) उकथं ई. २०११ अप्रिल ३० शनिवार तस्सकं महत्वपूर्ण न्हि खः। थुखुन्हु सुथय् वाः वःगु छघौ पियाः ९:४५–५३ ताकय् फुतिफुति वाः वय्कवय्कं च्वसापासाया न्हूगु छेँया नी (निग) स्वनेज्या जुल। ३०म्हति नेपालभाषाया प्रतिष्ठित साहित्यकारपिनि उपस्थिती दक्वसिवय् ज्याथम्ह साहित्यकार (९२ दँ), नेपालभाषा एकेडेमीया चान्सलर तथा च्वसापासाया न्ह्यव नायः (नेसं १०८२–८५) भाजु सत्यमोहन जोशीया ल्हातं उगु स्वनेज्या जूगु खः। स्वंगू थाय् लिउने दथु पिलरया बँ, जमिन (सतक) सतहं करीव ७ फीट क्वय् लाः । नीस्वनेज्या सिधय्काः उकिया महत्त्वबारे भाजु सत्यमोहन जोशी व पद्मरत्न तुलाधरं जः व्हलादीगु खः ।

नेसं १०७० बछला स्वांयापुन्हिं (ई. १९५० मे ३१) 'धर्मोदय' लय्पौया ज्यासलय् कलकत्ताय् अन्तरंग सम्पादक प्रेमबहादुर कंसाकारं (१०३८–१११९) छगू टेबलया घऱाय् छगू फाइलकथं स्वनादीगु च्वसापासाया थःगु हे छेँ ६१ दँ लिपा वयाः जूगु लय्ताबहगु खँ ला खः हे खत। आः थ्व छेँ दच्छितिं दय्के सिधय्काः प्रेमवहादुर कसाःया म्हगस "साहित्य देगः"या निकचा पुलांगु ग्रन्थया आशा सफूकुथि व न्हूगु ध्वाना नेपालभाषा सफूकुथि ब्यागलं न्ह्याकेगु जुइ। थौंकन्हय् न्हूगु पुलांगु निथिकं सफूया सार्वजनिक सेवा आशा सफूकुथि गुथिं न्ह्याकावयाच्वंगु दु ।

दय्केत्यंगु च्वसापासाछेँ यल एकान्तकुनाया आर्कन (Arcon) आर्किटेक्टस एण्ड इन्जीनियर्सया आर्किटेक्ट भाजु दिनेश चित्रकारया वास्तु योजनाकथं ७३८ वर्गफीटया छेँदि क्षेत्रफल दुगु न्यातजाया जुइ। न्यातजालं दय्के फतधाःसा थ्व छेँ नेपालभाषाया थीथी ज्याखँ यायगु केन्द्र जुइ।

थ्व छेँ दय्केत मूल आर्थिक स्रोत च्वसापासा अन्तर्गत स्वंगु नेपालभाषा शब्दकोश निर्माण समितिं (नेसं ११००–११२०) दय्कुगु अभिलेख–ग्रन्थ स्रोतं

मुंकुगु पुलांगु नेपालभाषा खँग्वःधुकू (नेसं ११२०)यात जापानया छगू बुखँपतिं स्वनातःगु २५ द्वः डलर (करीव १९ लाख)या निकी एशियाइ सिरपाः प्राप्त जूगुया धनराशि खः। थ्व वाहेक च्वसापासां छुं रकम मेमेगु स्रोतं नं मुंकल। च्वसापासा छँ दय्के ज्याय् थौंकन्हय्या नायः पद्मरत्न तुलाधर व छ्यांजे भूषणप्रसाद श्रेष्ठया विशेष कुतः च्वछाय्बह जू।

च्वसापासायात थुगु जग्गा आशा सफूकुथि दय्केत स्वंगु नेपाल पाण्डुलिपि संरक्षण व अभिलेखन समिति (नेपासंअस, ११०५–०८)या ग्वसालय् ग्रन्थसूची दय्केगु व अभिलेख–ग्रन्थ तय्गु छँ न्याय्गु परियोजनाकथं निगूगु दँया बजेट टोयोटा फाउन्डेशन, जापानपाखें चूलाःगु अनुदानं न्याय्खंगु खः। का. जि. तेंगलत्वाःया नेपाली, नेपालभाषा बाखंच्वमि पूर्णदास श्रेष्ठ (१०३६–११०५)या जहान ७२ दँया कृष्णकुमारी श्रेष्ठया का.न.प. वडा १८ कित्ता नं. ३५६ (खण्ड घ)या ०–८–०–१ (च्यागू आना, छगू दाम) श्रेत्रफलया जग्गा छन्हु न्ह्यो छँय् हे डोर सःता नेसं ११०५ चौला ल्हुतिपुन्हि विहीवारखुन्हु (ई. १९८६ अप्रिल २४/विसं २०४३ वैशाख ११) काठमाडौ मालपोत कार्यालयं राजिनामा फार्छे पासयानाः काःगु खः । जग्गा नापं ३० फीट १९ फीट ६ इञ्चया प्यतजा पुलांछँ नं दुगु खः। उकियात मर्मत यानाः नेसं ११०८ थिंलागा २/ई. १९८७ डिसेम्वर ७स टोयोटा फाउण्डेशनया कार्यकारी निर्देशक प्रो. युजिरी हायाशिं उलेज्या याय्धुंकाः तःदँ आशा सफूकुथि उकी न्ह्याकुगु खः। जग्गा–छँ धनीपाखें का.जि. केल, मासंगल्ली प्रेंमवहादुर कसाःया छँ ज्यासः यानाः न्ह्याकाच्वंगु "च्वसापासा संस्था"या निमित्त, नायः स्वयम्भूलाल श्रेष्ठ (१०५१–११०७)या नामय् अबले जग्गा–छँ पास जूगु खः।

थुगु छँ–जग्गा ल्हातय् लाकेत अबलेया नेपासंअसया नायः स्वयम्भूलाल श्रेष्ठ, दांभरिं प्रेमवहादुर कसाः, छ्यांजे काशीनाथ तमोट व खासयानाः दुजः कमलप्रकाश मल्लं याःगु विशेप कुतः थन लुमंकेबह जू ।

साभार- www.nepalmandal.org, प्रसारित जनवरी ५, २०११

पाहाँचःऱ्हय्

✍ काशीनाथ तमोट

नेवाःतय्सं खासयानाः यँ च्वंपिसं विशेष रुपं हनीगु पाहाँचःऱ्हय् आर्यावर्तय् द्वःछिदँस्वया न्ह्योनिसें हनावयाच्वंगु नखः खः । मेमेथाय् थ्व लोप जुल, नेवाःतय्सं उगु परम्परा म्वाकातल । शास्त्रीय ग्रन्थय् थुकिया चर्चा थाय्थासय् दु । पशुपती नेसं ५६१स तःगु यक्ष मल्लया मां संसारदेवीया गुथि अभिलेखकथं गौरीस्वरुपया संसारदेवीयात "पसादचवदश" खुन्हु चतांमरि दय्काः छाय्माःगु व्यवस्था यानातःगु दु ।

पाहाँचःऱ्हय् खँग्वः पिशाचचतुर्दशी खँग्वःया विकसित रुप खः । पिशाचया –शा आखलं उकिया न्ह्योनेया –पि आखःयात थःनाप ज्वःलाकल अले –पिशाच खँग्वः पासाच जुल । हाकनं पिशाचया च लोप जुल । उथें न्यागु खँग्वः छथाय् लातधाःसा छगः मदया वनेयः, गथे खरिददारया खरिदार जक जुल । थुकथं पिशाचचतुर्दशीयात पासाचःऱ्हय् नं धाय्गु यात । हाकनं थन –पासाया सा हा आखलय् हिल । छाय्धाःसा स व ह नितां ऊष्मवर्ण खः, अल्पप्राण महाप्राण जक पाःगु । थुकथं पासाचःऱ्हय् पाहाँचःऱ्हय् जुल । खय् (खस)यात यँ च्वंपिसं न्हासं थ्वय्काः खँय् धाःथें पासा पाहा जुयाः न्हासं थ्वय्काः पाहाँ धाल व थौकन्हय् थुकिया नां पाहाँचःऱ्हय् नामं अप्पो जाः ।

पिशाच खँग्वलं ब्वलंगुलिं उकिया ब्वलंगु रुप पासाया अर्थ friend (मित्र) व पाहाँ guest (अतिथि) जुइमखु, उकिया अर्थ पिशाच हे जुइ, तर झीगु समाजय् पासा व पाहाँया अर्थ मित्र व अतिथि ल्याखं छ्यलेगु व पाहाँचःऱ्हय बाखं नं उकथं हे दय्कातःगु दु । मूल खँ मसियाः तापानाः वँसेलिं थथे भ्रम ब्वलनीगु स्वाभाविक हे खः ।

आर्यतय्सं थ:गु ग्रन्थय् प्राचीन आर्यावर्तय् दुपिं मनूतय्त स्वथी ब्वथलात:गु दु – देव, देवयोनी व दानव। थ:त सभ्य आर्य नालातल । थुकी देवयोनी अमर कोशया ल्याखं भिंथी आदिवासी जाति ला: – विद्याधर, अप्सरा, यक्ष, रक्षस् (राक्षस), गन्धर्व, किन्नर, पिशाच, गुह्यक, सिद्ध व भूत । थन–पिशाच छथी आर्यावर्तया आदिवासी जाति खनेदु। नेवा: समाजय् यक्षयात ख्या:(ख्याक) व राक्षसयात लाखय् धका: थुइकी व इमिसं नेवा: समाजय् थीथी सांस्कृतिक ज्याया प्रतिनिधित्व याइ । पिशाच, भूत आदि प्राकृतिक धर्म नालिपिं मद्य, मांस पञ्चमकार भक्ष्य याइपिं ख: । महादेवं इलय्ब्यलय् भूत, पिशाच आदिया रुप काइगु बाखं प्रसिद्ध जू । पिशाचचतुर्दशी अथे हे छगू बाखंया परम्परा ख: । थ्व प्राचीन आर्यावर्तया आदिवासी पिशाच जातिनाप स्वापु दुगु नख: ख: ।

पिशाचदेश गन ला ? छगू धापूकथं केकय, शौरसेन व पाञ्चाली थुकिया मू थाय् ख: । केकय रामायणया दशरथया कला: कैकेयीया देय् ख: । थ्व सिन्धुदेश सत्तिक ला: । सिन्धुं व:गु चि सिन्चि प्रशिद्ध चि ख: । शौरसेन थौकन्हय्या मथुरा ख:, पाञ्चाली महाभारतया द्रौपदीया देय् ख: । थुकथं भारतया पश्चिम–उत्तर लागा न्हापा पिशाचदेश धका: थुइकेफु । उगु थासय् पैशाची प्राकृत भाषा ल्हाइगु ख: । गुणाढ्यया प्राप्त मजूगु वृहत्कथा न्हापां थ्वहे पैशाचीभाषां च्व:गु ख: । थ्व भाय् पाली धुंका: संस्कृतनाप सत्तिगु प्राकृतभाय् ख: । भारतया थीथी थासं बाय्हिलेगु व बनेज्या याय्गु भ्वलय् नेपा:गालय् बया: नेवा: जुया च्वंपिं मध्ये पिशाचदेशया मनूत नं व:गु खँ पाहाँचःन्हय्या परम्परां संकेत यानाच्वंगु दु ।

भाजु महेशराज पन्तं पाहाँच:न्हय्बारे छगू अनुसन्धानात्मक च्वसु "पिशाचचतुर्दशी/घोडेजात्राको विषयमा" (पूर्णिमा ८७, पृ. २३–४१) च्वयादीगु दु । उगु च्वसुया ब: कया: पाहाँच:न्हय्बारे उकिया उत्पतिया खँ क्वय् न्ह्यथनेगु जुइ ।

नेवा:तय्सं शरद ऋतुइ कछलाथ्व पारुं न्हूदँ हनेगु या:सां चौलाथ्व पारुं नं न्हूदँ हनेगु या: । चैत्र शुक्ल प्रतिपदा (चौलाथ्व पारुं)यात पात्रोय् वत्सरारम्भ (न्हूदँ शुरु) धयात:गु द हे दु । चैत (चौला)या न्हूदँया भ्वलय् व स्वयां न्ह्यो

पाहाँचःन्हय्, सलयाः न्याय्कुगु खः । शरद ऋतुइ व्यावहारिक मोहनी लाःसा वसन्त ऋतुइ नं चैत मोहनी नालावयाच्वंगु द हे दु ।

हर्षसंवत् २७६ (नेसं २)या भारत हरियाणा राज्यया कर्नाल जिल्ला, सरस्वती खुसिसिथय् च्वंगु पेहोवा शहरया गोरखनाथी पन्थया गरीबनाथया देगलय् पिशाचचतुर्दशी, घोटकयात्रा (सलयाः)या खँ वःगु दु। कल्हणं ईसं ११४८स च्वःगु काश्मीरया इतिहास राजतरंगिनीया छगू आधार ग्रन्थ नीलमुनिं च्वःगु नीलमत खः । थुकियात काश्मीरमाहात्म्य नं धाइ । च्यागूगु शताब्दी च्वःगु अनुमान याःगु ब्रह्मपुराण, देवीपुराण, महाकालतन्त्र, कृत्यकल्पतरु आदि ग्रन्थय् नं थुकिया चर्चा दु । नीलमत ग्रन्थय् (सिलः ५६९–५७०) भ्कीसं लुकुमहाद्योया प्रसंग नं लुइकेफु –

"हे ब्राह्मण ! चिल्ला(फाल्गुन)या पुन्हि क्वचाय्काः गुगु एकादशी वइ, छन्दोदेव धकाः नां जाःम्ह द्यो मिस्तय्सं उगु तिथी पूजा याइ । मिजंतय्सं गबले नं उकिया पूजा याय्मज्यू । ब्रह्माया वरदानं मिस्तय्सं जक पूजा याय्गु जूगु खः ।" (पूर्णिमा ८७, पौ ३५)

च्यागू शताब्दिपाखे काश्मीर क्षेत्रय् प्रचलित थुगु "छन्दोदेव" महाद्योया बाखंयात नेवाःतय्सं मेकथं थीथी बाखं हनाः लुकुमहाद्यो धकाः हनावःगु जुयाच्वन ।

साभार- www.nepalmandal.org, प्रसारित जनवरी १, २०१०

लुकुमहाद्यो पूजा यानाच्वंगु

नेपालमण्डल सामयिकीया च्वसु ज्वलं

१. नेपालमण्डल (अनुसन्धानमूलक सामयिकी), पिथँ १/नेसं ११२७ पोहेला

ज्वलं - १. यक्ष मल्लया मृत्यु तिथि - काशीनाथ तमोट

२. नेवाःभूमिकथं नेपालमण्डलया लागा - काशीनाथ तमोट

३. वेखानारायण व वय्कःया छुं मे मुना - वज्रमुनि वज्राचार्य

४. नेपालमण्डल अनुसन्धान गुथि परिचय - ज्वाला स्थापित

२. नेपालमण्डल (अनुसन्धानमूलक सामयिकी), पिथँ २/नेसं ११२७ तछला

ज्वलं - १. प्रताप मल्लया अद्भूत पद्यया कटाक्षर - काशीनाथ तमोट

२. नेपाल-न्यायपाल-विधि - काशीनाथ तमोट

३. नेपालराजवंशावली - रजमाइल श्रेष्ठ

४. महर्जन समाजया परम्परा 'लःमंकाः' - शाक्य सुरेन

३. नेपालमण्डल (अनुसन्धानमूलक सामयिकी), पिथ ३/नेसं ११२७ यंला

ज्वलं - १. मालेच्छ्वज्याया सिद्धान्त - काशीनाथ तमोट

२. चित्तधर 'हृदय'(१०२६-११०२)या माध्यामिक कविता — ईश्वरीमैयाँ श्रेष्ठ

३. हरसिद्धि घटनावली - रजमाइल श्रेष्ठ, यल

च्वसु बियादिसँ

थुगु नेपालमण्डल माला ईपौयात मदिक्क पिकयावं च्वनेत गुहालि मा:गु दु । थुकियात गुहालि याय्गु धयागु नेपालमण्डलयात थकाय्त योगदान बीगु ख: । फुफुपिसं फुफुगु गुहालि याना: नेपालमण्डल थकाय्ज्याय् ल्हातय् ल्हा: तनादिसँ । छिं थुकियात क्वय्वियाकथं गुहालि याय्फु ।

१. न्हापा गनं नं पिहां मव:निगु ज्वलं न्ह्यथना: उकिया बारे म्हखँ (परिचय) च्वयादिसँ ।

२. न्हापा सुनां नं छुं द्वंकात:गु द:सा उकिया दसि सहित ज्वलं न्ह्यब्वया: भिंकेज्या यानादिसँ ।

३. तापाल(विदेश)य् थ्यनाच्वंगु ऐतिहासिक ज्वलंया म्हसीकेज्या यानादिसँ ।

४. छुं छगू विषयया आधारभूत (सामान्य) तथा विवरणात्मक (बृहत्सूची) धल: न्ह्यब्वया विषयगत सुचं बियादिसँ ।

५. समाजय् छुं खँया भ्रम ब्वलनाच्वंगु द:सा उकिया निवारण यानादिसँ ।

६. छुं छगू थाय्, देश, मूर्ति, वास्तु आदिया चीहाकलं तर ठोस रुपं म्हसीका बियादिसँ ।

७. नेपालमण्डलबारे मेमेगु भाषाय् पिहां वयाच्वंगु ज्याख्यले दुगु च्वसु हिला: नेपालभाषा ख्य:यात चकंकादिसँ ।

८. नेपालमण्डलबारे च्वयात:गु न्ह्यागुं भाय्या सफू, च्वसुया क्वातुगु समीक्षा चीहाकलं च्वया छ्वयाहैदिसँ ।

९. न्हापांनिसें आ:तकया नेपालमण्डलया प्रतिभा परिचय बियादिसँ ।

१०. नेपालभाषा व सम्बन्धित विषयया भाषा, भाषावैज्ञानिक च्वसुं पौयात ज्ञानबर्द्धक दय्कादिसँ ।

११. समसामयिक ज्याभ्व:, ब्वज्याया मिखां खंगु खँ न्ह्यथना: ईयात थुगु पती कुनाबियादिसँ ।

१२. च्वमितय् जूखँ, न्हिखँ, पौच्वया (पत्राचार) आदि मौलिक ज्याखँ बारे नं ज: ह्वलादिसँ ।

- सम्पादक